

DE HOOGHE-HOED

DOOR ALBERT BAS

EEN sensueele teekening in lijnen als vlamtongen droeg zijn naam, lang uit mijn herinnering weg.

— Zoo?.... dat was hij dus....

Er waren daar honderden schilderijen en teekeningen. De eenige ontmoeting was met hem, door de teekening die mij zijn naam weer terugbracht, lang uit mijn herinnering weg.

Buiten hield een lichte spanning nog aan.

Thuis was bezoek. Een blond mevrouwtje. Er werd gesproken over film, mode, het nieuws van den dag. De prins van Wales was weer van zijn paard gevallen.... Typische dracht toch op rennen, die hooge-hoeden.... Hooge-hoeden, hooge-hoeden?....

En plotseling vroeg ik het blonde mevrouwtje of zij misschien Jan Donkerhuys kende?

— Donkerhuys? Ja, Theo was bevriend met hem.

— Wás?

— Weet je dan niet, Donkerhuys is....

En het blonde mevrouwtje wees op het midden van haar voorhoofd en begon haar verhaal van Jan Donkerhuys:

— Theo heeft nog met hem samen gewoond in Ascona....

Maar ik was terug bij Jan op het zolderkamertje, vier smalle trappen hoog boven een volkslogement, en hoorde hem druk vertellen:

„....Ik was al weken onder dienst. Kon best opschieten met de andere jongens. Gehoorzaamde mechanisch, als de anderen. Tot ik mij dat opeens pal bewust werd: dat een kerel mij kon bevelen, bevélen! En dat ik gehóórzaamde! Stel je dat eens voor: een kerel die je bevéélt en jij die gehóórzaamt! Rechts-om, keert, marsch.... en daar ga je!”

Als zat ik weer tegenover hem aan het wankel tafeltje onder de hanebalken zag ik het blauwe glanzende van zijn angstig-donkere oogen en hoe hij geel-wit werd van drift.

— Ja zeg, en nu vraagt-ie maar steeds om een stapel pannekoeken, als zij hem op komt zoeken. Heb je nou die pannekoeken bij je?, vraagt hij dan. Gek hè?

Het onnoozel-blonde mevrouwtje lachte. — Gek hè?

— En brengt zij die niet mee?, vroeg ik dringend.

— Verbeel je. Natuurlijk niet. Stel je voor, dat ze allemaal hun eigen zin konden doen.

„... Toen ik mij dat bewust werd, dat ik moest doen wat die kerel zei, omdat hij mij kon bevelen en nergens anders om... Ik kón niet. Bleef stokstijf staan... Toen rende ik het gelid uit, wèg!

Later werd ik wakker in een hospitaal. Wat er met me gebeurd was, weet ik niet. Op een nacht ben ik ontvlucht. Kon het niet uithouden. Nu achtervolgen ze me natuurlijk. Dat maakt me zenuwachtig, weet je... Maar ik zou je mijn teekeningen laten zien...”

* * *

Ik had hem toevallig ontmoet kort voordat ik trouwde en naar het buitenland vertrok. Een ontmoeting, zoo:

— Die meneer daar, wees mijn meisje en ik schoot op hem af om vuur voor mijn sigaret. Het was winteravond in een leege straat aan het eind der stad, een trambaan ver het duistere buiten in. — Zeker, gráág, had hij geantwoord, dat het was alsof iets bleef zweven. Ik wist niet... bleef, wachtte op iets, nog even staan. — Dat is zeker je meisje?, zei hij toen ze nader was gekomen en zij lachte en hij lachte en ik moest ook lachen. Het was wonderig en guur. We liepen den nacht tegemoet. — Wonen jullie die kant uit? liep hij mee en een gesprek eindigde op mijn kamer toen de wind was gaan liggen en we de weilanden bleek zagen in het maanlicht. — Kom eens kijken naar m'n teekeningen....

... Opgewonden legde hij ritselend blad na blad op het tafeltje, vijf, tien, vijftig studies van hooge hoeden op tafels en stoelen, rechtop en onderstboven, nonchalant schuin-achterover en correct haast rechtstandig op hoofden; randen van hooge hoeden zooals die om een hoofd banen boven langs de ooren en dan — is het niet prachtig!? — het beheerscht zwierige omcurven met onnavolgbaren hoogmoed naar het voorhoofd toe. — Moet je toch eens kijken, moet je toch eens kijken!, riep hij hoe langer hoe opgewondener, is het niet iets prachtigs, een hooge hoed? Zooals die stáán kan! Een kop van niks, maar hoe de kop beteekenis krijgt, de vent iets wórdt, een kerel! Kijk hier, dit....

Het blad was verdeeld in scherpe hoeken van zwarte revers die het wit van plastrons in driehoeken sneden en rechthoekige vlakken zwart van hooge hoeden met straffe glimlichten, star-zinnig zwart-wit mozaïek van uiterste strafheid. — Kijk toch, kijk toch! De evening-dress is de apotheose van onze beschaving, rotheid gemaskeerd onder uiterste strengheid! Wát een uniform!, schreeuwde hij met falsetstem.

De blonde klapekster noodigde: — Moet je verder hooren. Toen ze trouwden, liet hij in vette letters op de kaarten drukken: Heeren in het zwart met hoogen hoed. Heb je ooit? Een van z'n vrienden, die dacht dat het een

mop was, een der getuigen nota bene, om je te begieren!, hij was gewoon gekomen, had geen sou om een rok te leenen. . . . Jan was hem haast te lijf gegaan, zoo woedend. Nou volgens mij was hij toen al, maar hij beweert dat zijn vrouw hem gek heeft gemaakt. Die ging natuurlijk ook schilderen, dat kon hij niet velen. Jaloersch zeg! Zij verkocht meer dan hij, een leerares in de scheikunde. Haar baantje had zij opgegeven omdat hij naar het zuiden wilde. Maar hij houdt bij hoog en laag vol, om hem gek te maken door óók te gaan schilderen. Dat kon hij wel tien keer achter elkander zeggen: „Alsof een léérarès kan schil-de-ren! Een lee-ra-res in de schei-kun-de!” Ik hoor het hem nog zeggen: schei-kun-de, met nadruk op elke lettergreep. Ik snapte er niks van en vroeg weleens: Waarom toch niet? Dan scheen hij te stikken van woede en zei: Jij bent net zoo. Alle vrouwen zijn net zoo, vloekte en zei geen woord meer.

. . . . De vlucht van zijn gedachten, dien nacht op mijn kamer! Met heftige breed uitslaande armgebaren, als een wild geworden schimmenspel nageschaduwd op het zwak beschenen vlak van een muur, vocht hij met zijn denken. Moeizaam worstelde zijn stem de woorden uit zijn keel onder een opstandigen drang om de aan zijn kunst gestelde grenzen te ontkennen als alle grenzen, elke gebondenheid en vooral die aan wat zij, de botterikken, de stommelingen!, werkelijkheid noemen. Een vrije, een absolute schilderkunst, die zichzelf wetten stelt, net als de muziek! Want zie-je, er bestáát geen werkelijkheid. Heb je dan nooit opgemerkt, dat een ding nooit op dat ding van een oogenblik geleden lijkt? Het wisselt van gezicht als een mensch. Hoe kunnen ze dan zeggen, dat je de werkelijkheid moet schilderen? Van tweeën een. Of de werkelijkheid bestaat, maar dan is zij steeds aan zichzelf gelijk, of er is geen werkelijkheid. Zij bestaat niet. Wie scheidt, doet niets dan de vormen van zijn eigen geest verwezenlijken. Dát is kunst. Wat hebben hun ellendige dingetjes, hun landschapjes en hun stilleventjes en hun portretten ermee te maken? Denk toch eens even aan Bach of Dosto of Rembrandt! Maar ze begrijpen Rembrandt net zoo min. Geen snars snappen ze ervan. Ze denken dat de Nachtwacht of de Staalmeesters Rembrandt is. Ze moeten altijd ponden vleesch hebben en meters linnen. Rembrandt? . . . een paar van zijn etsen en teekeningen, waar het wezenlijke van zijn werkelijkheid leeft. Die heeft zoo min iets te maken met de hunne als met die van de burgers die hij schilderde om geld te verdienen. . . .

* * *

Den volgenden dag terug, naar de tentoonstelling. Voor zijn naaktteekening, de vlamme die mij zijn naam terug had gebracht, hoorde ik: — Vindt u het mooi?, achter mij een onbekende stem, waarvan ik huiverde; week-warm met een schrijning van ongenezen zeer.

Mij omkeerend: — Ja, zeker! Ik zag een vrouw, begreep buiten mijn denken om: zijn vrouw.

— Ze hebben hem gek gemaakt. De critiek. Maar hij zegt, dat ik hem gek heb gemaakt. Eerst was het zijn moeder. Toen ik met hem getrouwd was. . . . ik. Omdat ik ook schilder. Maar hij weet wel beter, hij weet wel dat ik alleen maar ben gaan teekenen omdat hij niet verkocht en we toch moesten leven? Och, als u eens wist wat ik heb moeten doormaken. Terwijl ik toch ook artist ben. Wel met heel andere opvattingen. Daar werd m'n man altijd zoo kwaad om, dat ik zei, dat je je aan de werkelijkheid moet houden. Vindt u dat ook niet? . . . Maar als u zich voor zijn werk interesseert ik heb thuis nog van hem, op m'n atelier. Dan kunt u meteen mijn werk eens zien.

De groote, rossige vrouw met het vaal-bleeke gezicht zag mij dwalend grijs aan. Ik kon een gevoel van tegenzin haast niet verbergen, zei geen tijd te hebben, misschien later. Zij drong aan, dat ik haar adres noteerde. Ik vroeg naar haar man. — Ik heb hem vroeger gekend.

Zij ried mij af, hem op te zoeken.

Ik ging hem opzoeken.

De directeur van het gesticht haalde zijn schouders op: — Ik zal u bij hem brengen.

Op een grond achter het gebouw was een man in blauwe boezeroen en pilo-broek op klompen aan het spitten onder een lage, grauwe lucht.

— Jan?

De man keek van zijn klompen op. Ik herkende zijn vierkante, gedrongen gestalte, de donkerte van zijn oogen. Het bestoppelde gezicht leek nog maar vaag op dat in mijn herinnering. Mij herkende hij niet, keek naar mij zonder me te zien. — Ken je hem niet meer? Jan mompelde van nooit gezien en ging weer spitten.

Soms schildert hij nog wel, vertelde de directeur toen wij weer in zijn kamer terug nog even praatten. Wilt u eens kijken?

Zijn cel was als atelier ingericht. De directeur trok een lap weg van een schilderij op een ezel in een der hoeken. — Dat beschouwt hij als zijn meesterwerk.

Ik zag een groot groezelig wit vlak, als een lucifersdoosje klein een naar rechts kantelenden hooge-hoed, even links boven het midden van het groote leege vlak.